

گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی

٢٠٢٤ ی زاینی

٢٧٢٤ ی کوردی

ژماره (٦٠)

گۆڤاری ئەكادیمیای كوردی

ژماره (٦٠) ٢٧٢٤ی كوردی ٢٠٢٤ی زاینی

سەرۆکی ئەكادیمیای كوردی و خاوەن ئیمتیازی گۆڤار
حه مه سه عید حه سه ن كه ریم

سەر نووسەر:

پ.د. كاروان عومەر قادر

به پڕۆه به ری نووسین:

د. په خشان فه همی فهرحو

ده سته ی نووسه ران:

- پ.د. قه یس کاکل توفیق

- پ.د. موحسین ئەحمەد عومەر

- پ.د. به ختیار سه جادی

- پ.د. فه ره اد قادر توفیق

- پ.ی.د. عه بدلو احید ئیدریس شه ریف

- پ.ی.د. نه وزاد ئەسوهد ئەحمەد

- د. له زگین عه بدولرە حمان ئەحمەد

ده سته ی پراویژکاران:-

- پ.د. میشیل لیزه نبیرگ

- پ.د. مارتن فان برونسن

- پ.د. جه لیلی جه لیل

- پ.د. سالح ئاکین

- پ.د. جه عفهر شه یخولئیسلامی

- پ.د. عه بدولرە حمان ئەداک

- پ.د. هاشم ئەحمەد زاده

بوارین واتایی د گۆتین پيشياندا په رتووکا (مشتاخا چيا ژ گۆتین پيشيا) وه ک نمونه

م. سلیمان هشیار محمد

پشکا زمانێ کوردی، کولێژا زمانان
زانکۆیا دهۆک
sulaiman.hishyar@uod.ac

م. ه. فههمی حهسه ن رهشاد

پشکا زمانێ کوردی، کولێژا زمانان
زانکۆیا دهۆک
fahmi.hassan@uod.ac

پوخته:

تیورا بوارین واتایی، ئیکه ژ ئەوان تیورین گرنگ د بواری سیمانتيکیدا، کو ته نهها ئەف تیوره پیکهاتا ناڤ واتایا په یقی دهستنیشان ناکهت؛ به لکو پیکهاتا واته ییا په یقی دی دهستنیشان دکهت، داکو بگه نه ئەهوی دووپاتی، کو نیزیکیه کا واتایی د ناقبه را پامانین کۆمه کا په یقاند یا هه ی. ئەف هه کۆلینه ب نافونیشانی (بوارین واتایی د گۆتین پيشياندا په رتووکا (مشتاخا چيا گۆتین پيشيا) وه ک نمونه) دایه، د ئەف هه کۆلینیدا، چونکی هژمارا بوارین واتایی د زورن و د شیاندا نینه د هه کۆلینه کا کورتدا به حسی هه می بوارین بکهین، له ورا مه ل دهستیکی هنده ک بوارین واتایی یین دهستنیشان کرین، مینا: (په گه زی، ئەندامین له شی، وه رزین سالی، ئەندامین خیزانی، پوهه ک، گیانه وهر، خواری و هه خواری، په ننگ، ده م، ژێ) پاشان هه ر په نده کا پيشيان، ئەوین ئەف بواری تیدا هاتینه بکارهینان، مه هه ر ئیک ژ ئەوان د خسته یه کی تایبه تدا دهستنیشان کرینه، کا هه ر په نده کا پيشيان دچینه دبن کیژ بواریقه. ژ هه ژبیه بیژین، کو مفا ژ په رتووکا ب ناڤی (مشتاخا چيا ژ گۆتین پيشيا) یا نقیسه ر (مه لا مه حمودئ دیرشه وی) هاتییه وه رگرتن. ئارمانجا سه ره کی ژ ئەف هه کۆلینی ئەوه، داکو ئەم بزانی تا چ راده بوارین واتایی د ناڤ گۆتین پيشياندا دهینه بکارهینان. دیسان کیژ بواری هه مییان پتر و کیژ ژ هه مییان کیتر هاتینه بکارهینان. د ئەف هه کۆلینیدا مه هه ول دایه ریزه یا ئەوان یا سه دی یا هه ر بواریه کی دیار بکهین. ئەف هه کۆلینه زیده باری پيشه کی و ئەنجامان؛ ژ دوو پشکان پیک دهیت: پشکا ئیکي ژ دوو به ندان پیک دهیت، به ندی ئیکي: هاتییه ته رخانکرن بۆ، تیگه هه میژوو و پیناسه و بنه ما و جوړین تیورا بوارین واتایی، به ندی دووی: هاتییه ته رخانکرن بۆ؛ تیگه هه و زاراف و پیناسه و گرنگی و تایبه تمه ندین گۆتین پيشيان. پشکا دووی: هاتییه ته رخانکرن بۆ دهستنیشان کرنا بوارین واتایی د گۆتین پيشياندا.

کلله وشه: (تیورا بوارین واتایی، بوارین واتایی، کیلگه یا واتایی، بواری فه ره نگی، گۆتین پيشيان)

پیشه کی

- نافونیشانی فه کۆلینئ

ئەف فه کۆلینە ب نافونیشانی (بوارین واتایی د گۆتینئ پیشییاندا پەرتووکا (مشتاخا چیا ژ گۆتینئ پیشیا- وەک نمونە)دایە، کو تیدا هەول هاتییه دان، تیگههین تیۆرا بوارین واتایی و گۆتینئ پیشییان بەهینە دیارکرن و ئەفان بواران ل سەر گۆتینئ پیشییان دەستنیشان بکهین.

- ریبازا فه کۆلینئ

ئەف فه کۆلینە ل دویش ریبازا (وەسفی، شروفه کاری) ل دویش مودێلا (تری) هاتییه ئەجامدان، بو دیارکرن ئەجامان ژێ پەنا بو شیوازی ئاماری ب ریکا بەرنامی (spss)هاتییه برن، داکو ئەجامین مە د پوخت و هویر بن.

- گرنگیا فه کۆلینئ

ئیک ژ خالین گرنگ یئ ئەف فه کۆلینئ ئەوه، کو ئەف تیوری گرنگیه کامەزن د فه کۆلینا واتاسازییا وەسفی و پراکتیکرین ئەویدا دیتییه و شییا به دیتنه کام نوێ بو چارهسەرکرن سنوورین په یفین زمانی، ل سەر ئاستئ دروستکرنا واتایی پیشکیش بکەت. هەر وه سا بوارین واتایی ئاسانکرنا بو فه کۆله ری و وەرگیزی بو په یفان ئەوین ئەوی دقیت دەرپرینی د هەمی بواراندا ژێ بکەت. دیسان گرنگیا ئەف فه کۆلینئ د ئەف چه نیدا یه، داکو بزاین تا چ راده بوارین واتایی د ناف گۆتینئ پیشییاندا هاتییه بکارهینان.

- شیواز و کەرەستئ فه کۆلینئ

د ئەف فه کۆلینیدا مفا ژ پەرتووکا (مشتاخا چیا ژ گۆتینئ پیشییان) هاتییه وەرگرتن، ل دەستپیکئ مە هەدەک بوار دەستنیشانکرینه، پاشان ل سەر گۆتینئ پیشییان پراکتیککرینه، کام هەر ئیک ژ ئەوان دچیتە دبن کیژ بواریقه. د ئەف پەرتووکیدا ئەو گۆتینئ پیشییان، ئەوین دچنە دبن ئەوان بوارین مە دەستنیشانکرینقه نیزیکی (171) پەندانە. پاشان شیوازی ئاماری و ریزهیا هەر بواره کی یا سەدی هاتییه دیارکرن.

- پرسیارین فه کۆلینئ

ئەف فه کۆلینە هەول د دەت بەرسقا ئەفان پرسیارین ل خواری بەدەت:

- گرنگیا گۆتینئ پیشییان چیه و چ په یوه ندی ل گەل

بوارین واتایی هەیه؟

ل ناف ئەوان بوارین مە دەستنیشانکرین، کیژ بواری واتایی ژ هەمیان پتر هاتییه بکارهینان؟

ل ناف ئەوان بوارین مە دەستنیشانکرین، کیژ بواری واتایی کیتر هاتییه بکارهینان؟

کیژ په یف ژ هەمی په یفان د ئەوان بواراندا پتر هاتییه بکارهینان ئەوین مە د ئەف فه کۆلینیدا بکارهینان؟

د شیاندا هەیه هژماره کام سنوردار ژ بوارین واتایی د ناف گۆتینئ پیشییاندا دەستنیشان بکهین؟

- ئاریشه یا فه کۆلینئ

ئاریشه یا ئەف فه کۆلینئ ئەوه، دەستنیشانکرنا واتایی په یفئ د چواچووقئ ئیک بوارد ل سەر بنه رەتی په یوه ندییا ئەوی ب په یفین دیترفه، دیته ئەگەر په یداکرنا ئاریشین لوجیکی، ب فی شیوهی، کو ئەف تیوری د کەتە د بازنه کیدا. هەر دیسان د ناف گۆتینئ پیشییاندا هەدەک جارن هەدەک نمونە په یدادبن ب زەحمەتە بکهینه دبن کیژ بواریقه و هەدەک پەند ژێ زیدەتری بواره کی تیدا هاتییه بکارهینان.

- پشکین فه کۆلینئ

ئەف فه کۆلینە ژبلی پیشه کی و ئەجامان، ژ دوو پشکان پیک دەیت: پشکا ئیکئ ژ دوو بەندان پیک دەیت، بەندی ئیکئ: هاتییه تەرخانکرن بو: تیگهه میژوو و پیناسه و بنه ما و جوړین تیورا بوارین واتایی، بەندی دووین: هاتییه تەرخانکرن بو: تیگهه و زاراف و پیناسه و گرنگی و تابه ئەندی گۆتینئ پیشییان. پشکا دووین: هاتییه تەرخانکرن بو دەستنیشانکرنا بوارین واتایی د گۆتینئ پیشییاندا.

- 1 پشکا ئیکئ

1- بهندی ئیکئ: تیگهه و زارافین بوارین واتایی

1- 1- تیگهه بوارین واتایی: (Semantic fields)

تیگهه بوارین واتایی ژ لایئ ئالوزیقه، چ جیاوازییا خو نینه ل گەل گشت بابەتین دی یین واتایی، چونکی کەرەستەکی هەفەش د نافه را ئەواندا هەیه، ئەوژی واتایه و دەستنیشانکرن و خواندنا هەربابه ته کی، کو

١-٢ مێژوو و سەرهلدانا بوارین و اتایی

سەرهلدانا هزرا بوارین و اتایی ب تێگههین خو یین جیاوازه ژ نیرینا زانیان؛ دزفیته فه بو سالیین بیست و سیهان ژ چهرخی بوری، کو ل سهردهستی (فه کۆله رین ئەمانی و سویسری، وهک زانا: ئیسن و جولس و بورزیخ و تریر...، کو زانا (تریر) ی رۆلکی گرنگ د ئەفی بیافیدا دیتیه، ئەفی زانیی گرنگیه کا مهزن دابوو سامان د هفوکین زمانئ ئەمانی و ئەو گۆرانکاریین پرووی ددهت ب سهرقه چوونا ده می د ناف فه کۆلینن ئەویدا رهنگ فه دابوو و د هه مان ده مدا، ئەف چهنده بوویه ئەگه ر و پالده را گرنگیا ئەوی د هزرا بوارین و اتاییدا (العزوي، ٢٠١٢، ٧٧). دیسان ژ زانیین کو رۆله کئ گرنگ هه بوو د سهرهلدان و پیشقه برنا هزرا تیورا بوارین و اتایی («زانا مایر» بوو کو ئەفی زانی سهره نجا وی هاته راکیشان ل سهر تیورا نافبری ب ریکا دابه شکرنا پله یین ئەفسه ری و هه فه کبوونا ئەوان پله یان د و اتاییدا). (هه مان ژیده ر، ٧٨). دیسان سهرهلدانا چه مکئ بوارین و اتایی، نافدارترین فه رهه ننگ ل سالا (١٨٥٢) ئ ئەوا ب «نافئ فه رهه ننگا رۆجیه (Rojet)) بوو، ئەف فه رهه ننگا ئەوروپیا ده ستینکی، کو هاتبوو پولینکرن ل سهر بنه ره تا بابه تی یان چه کی). (هه مان ژیده ر و هه مان لاپه ر). ئەف کاری زانیی نافبری دچه رخی (١٧) یدا کاریگه ریه کا مه زن هه بوو ژ بو ده ستینشانکرنا شیانین پیکهاته یا زمانئ نموونه یی د ریکخستی و پیشقه برنا وه رارا زانستی ل ده قهرئ.

ژ هه ژیی ئاماژه کرتیه؛ کو تێگه ه و چه مکئ بوارین و اتایی گرنگی و پشتبه ستنه کا مه زن ل سهر فه رهه نگی ده کن، که واته «گرنگی به ئاوپته کردنی به که فه رهه نگیه هاوبه شه کان ده دات، له پیکهاته و اتاییه کانی به ک کێلگه ی و اتاییدا»، (علي، ٢٠٠٤، ٣٧، ب). که واته د ناف چوارچوقئ فه رهه نگیدا په یف ژ لای و اتاییه کا هه قبه ش هاتینه ده ستینشانکرن، بو نموونه د بوارئ جلوه رگاندا بریتینه ژ چاکیت، فه میس، ئیله ک، گوره... هتد.

١-٣ بۆچوونا تریری ل سهر بوارین و اتایی

تریری ده رباره ی بوارین و اتایی ئەف بۆچوون هه بوون، -١ په یف بیافئ گشتی یین بوارئ ب خوقه دگرن،

په یوه ندیداریت ب و اتاییقه ره نکه جهئ هزر و دیتین جیاوازی زانستینه و زیده تر وینه و هزر د ئەندیشه یدا و په یوه وکرنا ئەوان د زمانیدا کاره کئ گرانه و جهئ پرسیارئ و ئالوزییه. مه به ست ژ تێگه هئ بوارین و اتایی ب گشتی د زمانیدا و ب تایهت د ئاستئ و اتاییدا؛ کو چهنده په یقه کن ژ لای و اتاییقه نیریکئ ئیکن و به ره ف پولینه کا گشتیا هه قشک دچن، که واته (یه کبوون و دمج) یین په که یین فه رهه نگیین هه قبه ش دپیکهاته یین و اتایی ل بن ئیک بوارا و اتایی)، (علي، ٢٠٠٤، ٣٣، أ). بو نموونه هه ره کی د په یفین «که سک، سور، شین... هتد» دا، کو ده کن د بن پولینا بوارئ ره نگاندا، دیسان د په یفین «باب، برا، مام، ... هتد» دا، کو ده پته هژمارتن ژ بوارئ ئەندامین خیزائئ. ب و اتاییه کا دی «کێلگه یان بوارئ و اتایی (Semantic fields) یان بوارئ فه رهه نگی (Lexical fields) ستوبه که، کو په که یین زمانی تیدا ریز دبن یان کوم دبن، کو تایه ته ندیین هاوبه ش ئەوان پیکه هه گره دت وه کو ره نگان، نه خوشیان، خزمایه تی... هتد» (عه لی، ٢٠١٥، ٣٠٥). دیسان د تێگه هئ بوارین و اتاییدا، ده وره به ری رۆله کئ به رچاف و کاریگه ر هه یه و ده وره به ر ده ستینشانکرنا زارف و په یفین هه ر بواره کئ و اتاییدا ناهپته ژبهرن، چونکی خواندن و دروستکرنا هه ر بواره کا و اتایی ژ زارفین سه ره به خو د پیکهاته خویا زمانیدا کاره کئ ئاسان نینه و د سروشتئ هه می فه رهه نگاندا په یف ل ناف بواره کئ ده ستینشان کری ده پته دیتن، له ورا ئەگه ر به حس ل بناغه و هزرا سه ره کییا تیورا بوارین و اتایی بکه یین، کو پشتبه ستنی ل سهر چهنده جه مسه ران دکهت کو ئەوژی بریتینه ژ:

١- په که یین فه رهه نگی په یوه ندیین و اتاییین هه ق دوو گه هشتیین نه سه ره به خو و نه ژیک دویر ئەنجام ددهت.

٢- د نافه را ئەفان په که یین فه رهه نگی ده وره به ره کئ و اتایی تایهت هه یه و ره نکه تیکه لی ده وره به رین دین ماددی و به رجه سه تی ببن.

٣- مێشکئ مروقی د پیناژویا کارکرنیدا پشتا خوه ب زمانی گری ددهت و پاشان ئەو په که یین و اتایی و فه رهه نگی د بێردانکا ژیریدا ده پته پاراستن (العزوي، ٢٠١٢، ٧٧).

ههروه سا بوار ژي بياڤي گشتي يين دهوله مندييا په يشان بخوفه دگرن.

۲- نهو ته ماشه ي سامان په يشان د چارچوقې ديتنا سانكروني (ميژوويي) دا دكته، ل سهر نهو بانه رتي، كو هه مي ژ نالي و اتايښه دابه ش دبن و نهف سامانه دابه شي نهوان بواران دبیت، كو بو په يوه نديين پله دار د به شدارن و اتايا په يښي گريدايه ب و اتايين په يقين نيزيكي نهوي په يقين ژ لاي و اتايښه.

۳- و اتايين په يشان ژ لاي ژماره و جه نهوان د بوارې گشتيدا دهينه ده ستنيشانكرن، گوهدار ژي نه شي و اتايا په يقين ده ستنيشان بكه ت، نه گهر په يقين ديين بواړي و چندييا په يوه نديين و اتايي نهوين نهوان پيگشه گري ددهن دزانيت (ع، ل، ۲۰۱۵، ۳۰۹-۳۱۰).

۱-۱-۴ پيناسه يين بوارين و اتايي

دانه نياسينا بابه ته كي گريداي ب پولين و بوارين و اتايي كاره كي ناسان نينه، به لكو هه زانايه ك و فه كوله ره ك ل دويښ ديتن و شاره زايا خو د تيگه هشتنا بواراندا دانه نياسين دايه نهفي بابه تي و هه ر بابه ته كي هزر و بوچوونين جياواز ل سهر هه بن جهي سهره نجراكي شاپينه ب تايه ت د بابه تي بوارين و اتاييدا، كو كه ره ستې سهره كيي نهوي و اتايه، ده رباره ي پيناسا بوارين و اتايي، «كومله وشه يه كي نزيكي يه كدين، له رووي ماناوه، كه خالي هاوبه ش له نيوانياندا هه يه» (ع، ل، ۲۰۱۰، ۳۷). كه واته بوارين و اتايي گشت نهوان په يشان بخوفه دگريت نهوين؛ ژ لاي و اتايي هه لگري هه مان و اتايه كا سهره كييا هه فبه شه. ديسان (جورج مونان) د دانه نياسينا بوارين و اتاييدا ديږيت: «بريتيه ژ ريكخستن و دانانا دانه يان د بن ييكي تيگه هي گشتيدا، كو تيگه هشتنا و اتايا په يشان پشتبه ستن ل سهر نهوي تيگه هي دكته تن، په يقين ب تن چ و اتايي ناده ت، زیده تر و اتايا نهوي ده يته ناشكه راكرن ب ريكا و اتايا نيزيكرتريين په يقين د دهوربه ري نهوي په يقيدا د گروپي سهره كيدا» (عمر، ۱۹۸۲، ۸۲).

كه واته د شياندايه بيږين، كو «كومله په يقين، كو ژلاي و اتايښه پيگشه گريداينه، و دكته فنه ل ژير زارافه كا گشتي»، (سوالية، سروطي، ۲۰۱۸-۲۰۱۹، ۱۴). ديسان ده رباره ي

پيناسه كرنا بابه تي بوارين و اتايي «نور الهدى لوشن» ديږيت: (گروه كه پيگه اتايه ژ په يقين، كو په يوه ندييه كا زمانيا هه فبه ش د ناقبه را نهواندا هه يه و د هه مان ده مدا دكته فنه ل ژير زارافه كي گشتي، كو چه ندين زارافين ديين لاره كي بخوفه دگريت)، (لوشن، ۲۰۰۱، ۳۷۲). مه به ستا فه كوله ري نهوه؛ كو نهو په يوه ندييا د ناقبه را گشت په يقين و زارافاندا؛ په يوه ندييه كا و اتاييه ده ربريني ژ ده ربرينه كا گشتيا نهوان زارافين لاره كي دكته تن. ژ نه جامي نه فان پيناسه يان بو مه ديار دبیت، كو بوارين و اتايي چه ند په يقين كن ژلاي و اتايښه نيزيكي ييكن و نهو نهو په يقين دبن زارافه كي گشتيدا كوم دبن و زارافين گشتي دبیته سه رخان بو نهوان په يقين دبن نهويدا كوم دبن ديږنه نهوان په يقين ژرخان.

۱-۱-۵ بابه يين تيورا بوارين و اتايي

۱-۱-۵-۱ يه كه يين فهره نكي پشتبه ستني ل سهر زنجيره يا په يوه نديين و اتايي دكهن، كو دويرن ژ يه كه يين سه ربه خو و ژيكي جوودا.

۱-۱-۵-۲ دقيت نهف يه كه يين فهره نكي ب دهوربه ره كي و اتايي تايه تفه ل گه ل ييكي بهينه گريدان و دبیت هنده ك جاران تيگه لي هنده ك دهوربه ريين ماددي و به رجه سته يي بن.

۱-۱-۵-۳ دقيت نهو يه كه يين فهره نكيين پيشينه؛ د ميښكي مروفيدا هاتبنه نياسين و پاراستن، چونكي ميښكي مروفي د پروسيسا خو دا پشتبه ستني ل سهر زمان و زارافين زماني دكته تن (العزاوي، ۲۰۱۲، ۷۷).

۱-۱-۶ چه وانيا دابه شكرنا په يقين و زارافين و اتايي ل

سهر بوارين و اتايي

چه وانسي و ده ستنيشانكرنا زارافان پيدفي ب نهوي چه ندي هه يه، كو ل ده ستنيكي تيگه هي په يشان و پشكين نهوي يين سهره كي د ناف بوارين و اتاييدا ل ده ف فه كوله ري ديار و ناشكرابن، كو نهو ژي برتينه ژ: ۱- كه ره ستني هه يي.

۲- رويدان (كار)

۳- چاوگ (مجردات)

۴- په يوه ندي، (العزاوي، ۲۰۱۲، ۸۰).

(٧٨، ٢٠١٢).

١-١ - ٧ جوړین بوارین واتایی

بوارین واتایی پشتبهستنه کا سه ره به خو ل سه ره به که و په یقین فهره نگی دکه تن، ههروه کی پیشتر هاتییه دیار کرن، کو چ به که و زاراف ناهیته ئاراسته کرن بو دوو بوارین واتایی؛ به لکو هه ره په یفه ک ده برینئی ژ بواره کا واتایی دکه تن، زیده باری ئه وئی چهندی، کو د بابه تی بوارین واتاییدا ده ورو بهر تیدا ناهیته ژیر کرن.

ژ هه ژیه بیژین، کو بابه تی بوارین واتایی وه ک هه ره بابه ته ک و که ره سه ته یه کئی دییی زمانی چهنه جوړان بخوفه دگریت، کو دشیین ل دویف دابه شکرنا زمانزان (ئولمان)ی چهنه جوړان بو بوارین واتایی ده ستیشان بکه ین ههروه کو ب ئه فی شیوی ل خواری هاتییه دیار کرن: ١-١ - ٧- ١ بوارین هه ستپیکری یی زلی (المحسوسه المتصلة)

ئه ف خاله ئه وان جوړان بخوفه دگریت؛ ئه وین نوینه راتییا سیسته می ره نگان د زمانیدا دکهن، کو زیده تر ئه وان بوارین په یقان بخوفه دگرن، ئه وین په یوه ندی ب (که تواری) راسته قینه یی (محسوس) فه هه ی، ههروه کو ئاماژه ب ره نگان هاته کرن، کو ب ریکا (حاسا) چافی دهیته ده ستیشان کرن.

١-١ - ٧- ٢ بوارین (المحسوسه) سه ره به خو یی

ئه ف جوړه بریتینه ژ ئه وان په یقان؛ ئه وین پیکهاتینه ژ سیسته می خیزانی، کو ژ ره گه زین سه ره به خو یین واقعی پیکدهیت، کو زیده تر په یوه ندی ب لایه نی ژیری یی هه ی، سه ره پای لایه نی زندی و هه بوونی، ههروه کو د په یوه ندیین خیزانی» باب، دایک» کو ب ریکا ژیری هه ست ب هه بوونا ئه وان دهیته کرن ل گه ل هزرکرنا پامانا ئه وان په یقین خیزانی.

١-١ - ٧- ٣ بوارین (التجریديه)

ئه ف جوړه؛ نوینه راتییا تابه مه ندیین زاراقین هزری دکه ت، کو گرنگتر دهیته هژمارتن ژ هه ردوو جوړین دیین بوارین واتایی، چونکی گرنگییا بنیاتی زمانی ب ریکا پیکهینانا وینه و هزرین تاقیکرنی دهیته هه بوئی (سوالیه، سروطی، ٢٠١٨-٢٠١٩، ١٥)

ده ستیشانکرنا ئه فان که ره ستین ل سه ری د ناف جیهانا زمانیدا جهی ئالوزییه، چونکی زمان پرانییا جاران پشتبهستنی ل سه ره دهر برینین ئالوز دکه ت ژ بو فه گوهازتن و تیگه هشتنا بیرو بوچوونان، بو ئموونه ئه ف تیگه هیین سه ره کی وه کو که ره ستین هه یی (مروف، دار، ماسی، چیا... هتد)، یان ئه وان رویدانین (کار) دهیته رویدان ب تابه ت د ئاستی رژمانیدا وه کی (هات، نفیسی، نفست،... هتد)، یان چاوگی کاری (مجردات) وه کو (روینشتن، هزرکرن، خواندن،... هتد)، دیسان ئه وه په یوه ندیین د ناف ئه فان که ره ستاندا وه کی (د نافدا، ل سه ره، ل بن، بو، ژ، ل... هتد) راسته ده ستیشانکرنا ئه فان تیگه هان د جیهانه کا وه کی زمانیدا ژلایی سه ره فیه ی و روخساریفه کاره کی ئاسانه؛ به لی سه ره ده ری کرن ل گه ل ئه وان د ناف بوارین واتاییدا و فه گوهازتنا ده برینان جهی سه رسورمان و ئالوزیینه، له ورا ئه گه ره ئه م سه ره ده ری ل گه ل بوارین واتایی و دابه شکرنا په یقان ل سه ره ئه وان بواری و تیگه هیین سه ره کی بکه ین، یا فه ره ل دویف چهنه ری ک و مه رجان ئه فی کاری ئه نجام بده ین، کو بریتینه ژ:

١- ل ده ستپیکئی دقیت بوارین واتایی یین سه ره کی ده ستیشان بکه ین.

٢- دقیت پاشی ئه وان بوارین سه ره کی دابه شی چهنه به شیین دیین بوارین واتایی یین لاهه کی (فرعی) بکه ین.

٣- پشتی ئه ف هه ره دوو خالین ل سه ری مه ئه نجامداین، دی هژماره کا ده ستیشانکرکی و سنووردارگری ژ بوارین واتایی بده ست فه هیت.

٤- د پینگاڤا دویفدا دی رایین ب دابه شکرنا په یقان ل سه ره بوارین لاهه کی (فرعی).

٥- دقیت هه ره په یفه کا فهره نگی بهیته دابه شکر ل سه ره بواره کی واتایییا لاهه کی (فرعی)، ئه گه ره چ بوارین (فرعی) به رامبه ره واتایا ئه وئی نه هاته دیتن، پامانا هندئ دده ت کو دابه شکرنا ته یا شاشه دقیت بهیته راسته هرن و ده ستیشانکر.

٦- یا گرنگه ئاگه هداریییا ئه وئی چهنه ندی بکه ی، کو دقیت هه ره په یفه ک یا گریدای بواره کی لاهه کی» فرعی» بیت نه گریدایی دوو بوارین لاهه کی «فرعی» بن (العزاوی،

۱- پشکا ئیکن

۲: به ندی دووی: تیگهه و زاراقین گۆتین پشیمان

۱- ۲- ۱: تیگهه و زاراقین گۆتین پشیمان

گۆتین پشیمان وه کو پشکه کا گرنگ و به رفره ه ژ ئه ده بیاتا فولکلوری دهیته هژمارتن، ژیانه کا پری چیرۆک و سه ربۆرین ژین و ژیارۆ رهنگه دانا خو تیدا دیتییه، ژ به رهندی دیروکه کا گه له ک که فن هه یه و هه ر ژ که فندا د ناف هه ر ملله ته کیدا بو یه جهی گرنگی پیدانی، ژ به رکو ب ریکین ساناهی ژ نه وه یه کۆ بو نه وه یه کۆ هاتینه فه گوهازتن. گۆتین پشیمان وه ک پیکهاته یه کا زمانانی ژ دوو په یقان پیکهاتییه: په ند ب واتایا حیکمهت - میناک (Aphorism) دهیته، (لیژنه ی ئه ده ب، ۲۰۰۶، ۱۳۸). پشیمان ژ ی ب واتایا بابوکان نافداران دهیته، (موکریان، ۱۹۶۱، ۱۵۳). هه ردوو پیکهه رمانا ئه وان گۆتین مفادارین ل سه ر زاری خه لکی به لافبووینه دده ن. گۆتین پشیمان پیکهاتییه ژ «به ره مه کۆ زوری که فنی خه لکی و په وریشالی وی دکه فنارن، کو ژلاین گه لین سه ره تایی و ساده و ساکارفه هاتینه فه هاندن و په نگی فه لسه فه کا راسته قینه دهیته دیار کرن ئانکو ژ شول و دابونه ریتان و رۆیداتی ژیان مرۆفی پیکهاتییه، نه ک هه ست و سوزین تاکه که سینه» (کوفلی، ۲۰۰۲، ۱۳).

دیسان گۆتین پشیمان گه له ک واتایین جوراوجور بخۆفه دگریته، ژ وانا «لیکچواندن، ئاخفتن، لیکچواندن تشته کی ب تشته کن دی، سیفته، په یام و سه ربۆر... هتد» (صدیق، ۲۰۱۳، ۱۳). واته ل دویف بوچوونا شاره زا و فه کۆله ران، ژ به رکو گۆتین پشیمان رهنگه دانا ژیانه کا ته ماما مرۆفایه تیینه، ژ به رهندی ئه فان که سان ئه ف هه می رمانه ب گۆتین پشیمان داناینه، ژ به رکو ئه گه ر رمانا (په یام) وه ربگرین دی ئه و چه نده دیار بیت، کو گۆتین پشیمان وه کو په یامه کا تازه یه بو جفاک و ژیان هه تا مرۆف بشیت ژیان خو ریک بیخیت. یان وه کو په یفا (سیفته)، کو گۆتین پشیمان سیفته تی تشته کی یان سیفته تی که سه کی دهینه دیار کرن و باس کرن... هتد، ههروه کی نفیسه ره کۆ عه ره ب ب ناف (المبرد) گۆتین پشیمان ژلاین زمانیشه پیناسه دکهت و دبیزیت: «گۆتین

پشیمان ئاخفتنه کا به ره لافه و لیکچواندن باردوخی که سی دووی ب ریکا که سی ئیک دکهت و لیکچواندن تیدا بِنیاته» (الحجی، ۱۹۹۸، ۳۳).

گۆتین پشیمان وه ک په یف و زاراق ل ده ف هه ر ملله ته کی زاراق خو هه یه، کو هه ر ناوچه ک ژ واتایه کۆ دده تی ل دویف بارۆ چفاکی یی وی ناوچی، هه ر وه کی (چیا مازی) د په رتووکا خو دا (فه ره نه گا گۆتین پشیمان) دبیزیت: «د زمانی عه ره بیدا ب زاراقین (دار ب مه سه ل، دروب و ئه مسال، مه سه ل و به یان) دهینه نیاسین، د زمانی ئوسمانیدا (ئباره، به یان) دهیته بکاره یان، د زمانی ئه روپیدا «زاراقین، soying, paradow, meta phor idom، د هیته بکاره یان» (مازی، ۲۰۰۶، ۱۳). هه ر دیسان ژ به ره بوونا چه ندین دیالیکتان د زمانی کوردی و دابه شبوونا کوردستانی ل سه ر چه ندین پارچین ژیک جو دا گۆتین پشیمان ل ده ف کوردان ب چه ندین نافین ژیک جو دا هه نه وه کو ((کورده کانی عیراقی (گۆتین مه زنان) پی ده لین، کورده کانی تورکیا و ئیران و ئه و کوردانه ی له ئه رمینیا و جورجیایی و یه که تی سو فیه ت ئه ژین (قسه ی باقان) یا خود (مه سه له و مه ته لوکی) پی ده لین» (ئیراهیم، ۲۰۰۸، ۷). هنده ک جارانی ب که پی و مه نی دهینه بکاره یان (خه زنه دار، ۲۰۰۳، ۲۰۰)

۲- ۱: پیناسه یین گۆتین پشیمان

گۆتین پشیمان توخمه کۆ گرنگی ئه ده بی فولکلوریه، دشین بیزین وه کو خودیکه کینه نیسانا شارستانییه تا ملله تانه. پسپور و شاره زا و هه زژیکه رین فلکلوری هه تا نوکه ب گه له ک شیوان پیناسه یا گۆتین پشیمان کریه و هه رئیک ژ وان ل دویف قوناغ و ئایدۆلوژیا خو یا تابه ت گۆتین پشیمان پیناسه کریه. هنده ک ژ وان پیناسه یان جه ختی ل سه ر لایه نی زمانی په ندی پشیمان دکهت و هنده کین دی ژ زیده تر گرنگی ب لایه نین رۆخسار و نافه رۆکۆ دایه. ل خواری دی هه ول ده ین به حسی هنده ک ژ ئه وان پیناسه یان که ین ئه وین ژلاین نفیسه رانقه هاتیه به حس کرن:

- عیزه دین مسته فا ره سول دبیزیت: «به ره مه کۆ زور کۆنی خه لک، ئه م په نده هه میشه له لای گه لانی سه ره تایی

باس دکهت بیکو پروویئ توره بوونی ل که سئ به رامبه ر خپج بکهن و بابه تی وی ب گوئتی ته شبیه دکهت (لپکدچوونیت). له ورا هه ر ژ که فن هه تا ئه فو بوویه جهئ گرنگی و پپته پیدانا خه لکی ب گشتی و نفیسه رو فه کوله رین ئه ده بی ب تایه تی و دبیته په نجه را تیرا دیتنا ژیان و سه ربوړ و که لتوری هه می ملله تان.

٢-١ - ٣: گرنگییا گوئنین پیشیان

ئه گه ر فولکلور ژ گرنگترین ستوینن شارستانیا ملله تان بهیته هژمارتن، گوئنین پیشیان گرنگترین پشکه ژ فلکلوری ملله تان، چونکی ئه و ژ هه می لایه نین دی یین ئه ده بی فلکلوری بهر به رفه هتر و به لافتره، دیسان رپیه کا گرنگه ژ بو فه گوهازتنا سه ربوړین خه لکی. ب ئه فی چه ندئ ئه و ل پیشیا پشکین ئه ده بی فولکلوری دهیت، چونکه ئه و ژ گرنگترین که ره ستین ده ربړینئ دهیته هژمارتن. گوئنین پیشیان ژ ناف خه لکی ده ردکه فن و ژلایئ ئه وان هاتینه داهینان. ئارمانجا وان ژ هه رده م ده ربړینئ ژ راستین، ژ وی راستیا خه لک تیدا دژین، واته گوئنین پیشیان ده ربړینا بارودوخئ خه لکییه، ژ به رهندي گرنگیه کا مه زن د ناف جفاکیدا هه یه.

له ورا دشین بیژین، کو گوئنین پیشیان گرنگیه کا مه زن «ژ لایه نین زانینتفه هه یه، ئه و مفای دگه هینه نفیسه ری و زمانزانی و په خه گری و جوگرافیزانی و فه کوله ری و کومه لناسی و په روه رده ری، ئانکو گرنگییا وی بو هه می خه لکییه، واته که س یئ بی به رنینه ژ گوئنین پیشیان» (باش، ٢٠٠٢، ٥). ئانکو ژ بهر گرنگییا وان د ژیانا رۆژانه یا مروقیدا به رده وام د ئاخفتنیدا دهیته بکارهینان، دیسان گوئنین پیشیان رۆله کی گرنگ د دیارکرنا بهایی جفاکیدا دبینن. وه کی په یوه ندی و ریزگرتن و پیکفه گریدانا خیزانی و کومه لی و سه ره ده ریکرنا مروقین د ناف کومه لگه هیدا و ئه و په یوه ندیین د نافه را واندا دروست دبن. «په ندی پیشیان له هه موو شتیک کاریگه رتره، چونکه له دهروونی خو پانه وه هه لقلو له و له سه ر په ره ی دلیان هه لکه ندراره، له بهر ئه وه هه موو که سیک به لایه وه جوانه و له کاتی قسه کردندا بو به هیز کردنه وه ی قسه که ی ئه یلی، به شیوه کن گشتی په ندی پیشیان دوا ی ئه تی قورئان و فهرمووده کانی

و ساده فه لسه فه ی راسته قینه له کار و په وشتی خودا، هه موو روداویکی ژیانئ ئاده میزاد هه موو کرداریک، چاک یان خراب، هه موو گه یشتنه ئه نجامیک که میلله ت که یشتی، ده رباره ی هه ر چیه ک بیته ئه چیته ته رازووی گوئنین پیشیان» (په سول، ١٩٧٠، ٧٨).

- شوکریه په سول دبیزیت: «سامانیکي ده وله مندئ ملله تی کورده، له م سامانه دا جوری بیرکردنه وه ی گه لی کورد و باری کومه لایه تی ژ یانی ئاشکرای و دیاره» (ئیراهیم، ته فی، ١٩٨٤، ٥).

- ئه حمده رشدی صالح دبیزیت: (ئه نجامه کا جه ده لیه د نافه را ژیانا مروقی و سروشت و کار و کریارین ویدا، له ورا شیوازه کی کورت و هه فپچکریی په وانپیزی ب زار گوئنه کا ئاشکرا هه یه، کو ل شه نگستین چپژ و په وش و بیرورایین گه ل ئافابوویه (صالح، ١٩٧١، ٢٣).

- ئه لکساندهر گراب دبیزیت: «ده ربړینئ ژ راستیه کی دکهت کو د شیوازه کی کورت و ئاساندا هاتینه دارین، هه تا کو هژماره کا زورا خه لکی وه ربگریت، دیسان دبیزیت: دبیت ب ریکه کا راست و دروست ده ربړینئ ژ راستین بکهت، بی ده ستکاری راستین فه دگریت، هه روه ک د گوئنین شیره تکاریندا دیار دبن (خانکی، ٢٠٠٨، ١٤).

- علاء الدین سو جادی دبیزیت: «په ندی پیشیان کوردی یه کیکه له بناغه ی به هیزی ئه ده بیاتی کوردی» (سو جادی، ١٩٥٢، ١٠٩).

ژ ئه نجامئ ئه فان پیناسه یان د شیاندایه بیژین، کو ئه م نه شیین پشته سنتی ل سه ر ئیک پیناسه بکه یین، چونکی هه ر نفیسه ره کی ل دویف بوچوونا خو ئه ف بابه ته پیناسه کریه و ب شیوه کی سالوخذان رۆخسار و نافه رۆکا گوئنین پیشیان دایه دیارکرن، له ورا ئه م دشین بیژین، گوئنین پیشیان پرسته کا کورته و خودان واتیه کا مه زنه و ژ بهر ئه وان هونه رین په وان بیژین تیدا هاتینه بکارهینان ژ ئاخفتنا رۆژانه دهینه جودا کرن. هه ر ب فی چه ندئ گوئنین پیشیان دبیته پشکه کا مه زن و گرنگ ل ناف ئه ده بی فولکلوری هه می ملله تا و د هه ر قوناغ و سه رده م و جهه کیدا مفا ژئ دهیته وه رگرتن، له ورا به رده وام ب زیندی دمینن و حیکمه ته کا مه زن دچارچوفه کی گشتیدا

پێغه‌مبەر (س) وهك په‌ندی ده‌ستوور و یاسا ده‌وری خو‌ی گێ‌پراوه له چاره‌سه‌رکردنی گێ‌روگرفته‌کانی خه‌لکه‌که و رابه‌ری کردنیان بو ری‌ی چاکه و لادانیان له خرابه» (شاره‌زا، ۱۹۷۶، ۱۰). ب ش‌یوه‌کێ گشتی د‌ش‌ی‌ن ب‌ی‌ژ‌ی‌ن. گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان به‌ای‌ن م‌رۆ‌ف‌ایه‌تی‌یه بو ر‌ی‌ک‌خ‌س‌ت‌ن و ئارامی و ئاسایی‌کرنا ج‌ف‌اکان هات‌ینه، ده‌نگ‌ی ملله‌تی‌نه، په‌وش‌ت‌ی‌ن به‌انه، بو پاراستن و جوان‌کرنا ژ‌ی‌انا تا‌که‌که‌سی ب تابه‌تی هات‌یه هه‌تا ف‌ی چ‌ه‌ندی، کو ئه‌ف گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان گ‌رن‌گی د هه‌می لایه‌نی‌ن ژ‌ی‌انی‌دا هه‌یه، (ئانکو دب‌ی‌اق‌ی ئای‌نی، کار‌کر‌ن، سروشت، ئاب‌وری، می‌ژ‌وو‌یی... هت‌د) په‌نگ‌فه‌دانا ه‌ز‌ری‌ن خو ت‌ی‌دا کریه.

۲-۱ - ۴ تابه‌ته‌ندی‌ن گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان

هه‌ر وه‌کی مه‌به‌ری نو‌که ئاما‌ژه پ‌ی‌دا، کو گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان ئ‌یک ژ گ‌رن‌گ‌ری‌ن پ‌ش‌ک د ئه‌ده‌بی فول‌کلۆ‌ری‌دا ده‌ی‌نه ه‌ژ‌مار‌ت‌ن، چون‌کی ئه‌و ج‌ی‌هانه‌که له‌که‌مه‌زن و به‌رف‌ره‌هه، کو ت‌ی‌دا سه‌ربۆ‌ری‌ن ژ‌ی‌انا خه‌ل‌کی به‌رچ‌اف د‌ب‌ن، گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان وه‌کی هه‌می هونه‌ری‌ن دی ی‌ن ئه‌ده‌بی ژ کومه‌که تابه‌ته‌ندی‌ا پ‌یک ده‌ی‌ت.

- «گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان ژ‌ی‌انی‌ی بابه‌تی‌فه پ‌یک ده‌ی‌ت ژ‌چه‌ندی‌ن سی‌فه‌تا و په‌روه‌رده‌ی‌یا ر‌ی‌ ن‌ی‌ش‌اند‌ه‌ر، ژ‌ی‌انی‌ی ش‌ی‌وه‌ی‌فه کورت‌کر‌ن و هوی‌ربوون ژ گ‌رن‌گ‌ری‌ن تابه‌ته‌ندی‌ن وینه، به‌لی ژ‌ی‌انی‌ی ش‌ی‌وازی‌فه ده‌بر‌ی‌ن و و‌ی‌نه‌کر‌نا د‌ی‌نام‌یکی، ده‌بر‌ی‌نی‌ی ژ سه‌ربۆ‌را خو‌ی یا دیار‌ک‌ری ب ش‌ی‌وه‌ک‌ێ مه‌جازی دک‌ه‌ت (صدیق، ۲۰۱۳، ۱۷). گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان گه‌له‌ک بابه‌تی‌ن گ‌رن‌گ‌ بخو‌فه د‌گری‌ت ژ وانا: په‌روه‌رده‌ی‌ی، ر‌ی‌ن‌ی‌ش‌اند‌ه‌ری، ف‌ی‌ربوون و گه‌له‌کی‌ن دی، ش‌ی‌وه‌ی‌ی وانا هات‌یه کورت‌کر‌ن و هوی‌ربوون ت‌ی‌دا هه‌یه، مه‌به‌ست ژ‌ی‌ ئه‌وه، ئانکو پ‌ویدانه‌ک د سه‌رده‌مه‌کیدا چ‌ی بوویه ل‌ی ئه‌و پ‌ویدانه‌ ب چه‌ندی‌ن په‌ی‌شان هات‌یه کورت‌کر‌ن، ده‌بر‌ی‌نی‌ی ژ و‌ی پ‌ویدانی‌ی دک‌ه‌ت‌ن، ئانکو ک‌ی‌م‌تری‌ن په‌ی‌ف و واتایه‌که مه‌زن، ل‌ی ئه‌ف گۆت‌نه واتایا و‌ی یا سه‌رفه‌ واتایه‌که ل‌ی د‌ب‌نه‌رده‌ت‌دا واتایه‌که دیه.

- هه‌روه‌سا «سه‌ره‌رای کورت‌یا گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان، توخ‌می‌ن (هه‌فسه‌روای‌ی) ت‌ی‌دا دیاره ئه‌فه د‌ب‌ته ه‌وکاره‌ک بو دیار‌کر‌نا ه‌ی‌زا و‌ی‌ا ر‌ی‌تم‌ی، چون‌کی هندی ئاخ‌فت‌ن یاکورت بی‌ت پ‌تر ر‌ی‌تماو‌ی دیار‌د‌ب‌یت» (قط، کورت بی‌ت پ‌تر ر‌ی‌تما و‌ی ئاش‌که‌را د‌ب‌یت» (هه‌مان ژ‌ی‌ده‌ر،

۱۸). ئه‌گه‌ر ئه‌م به‌ی‌ن گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان ژ‌ی‌انی‌ی ر‌و‌خ‌سار‌ی‌فه وه‌ر‌گری‌ن گۆت‌نه‌که کورت‌ه ل‌ی د‌ب‌نه‌رده‌ت‌دا یا ر‌ی‌تم‌داره و وه‌سا ده‌ی‌ته گۆت‌ن ده‌ما م‌رۆ‌ف دب‌ی‌ژ‌یت تامو‌چ‌ی‌ژه‌ک‌ی ژ‌ی وه‌ر‌گری‌ت، ئانکو یا هه‌فسه‌روایه و ر‌و‌خ‌سار‌ی ر‌ۆله‌ک‌ی باش ت‌ی‌دا د‌ی‌ته ئه‌فه‌ژی بو وان که‌سان د‌ز‌فر‌یت ی‌ن گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان گۆت‌ی‌ن، کو که‌س‌ی‌ن ب‌ی‌مه‌ت و شاره‌زا بووینه، دی‌سان وه‌سا دیار دک‌ه‌ت، کو ر‌و‌خ‌سار یا که‌ف‌ناره د سه‌رده‌می که‌ف‌ندا هه‌بوینه له‌ورا گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان د‌چ‌ی‌ته ژ‌ی‌رخانا ئه‌ده‌بی‌ات‌ان‌دا ژ‌به‌ر و‌ی ر‌و‌خ‌سارا و‌ی ژ ئاخ‌فت‌ن‌ی‌ن ر‌ۆژانه ده‌ی‌ته جودا‌کر‌ن.

- گه‌له‌ک جار‌ان ئ‌یک‌سه‌ر واتایا گۆت‌ن‌ان به‌رچ‌اف ناب‌یت، به‌ل‌کو خودان واتایه‌که ف‌ه‌شار‌تی‌یه، کو «پ‌ر‌ایا وان مه‌جازینه» (مازی، ۲۰۰۶، ۱۶).

- دی‌سان ئ‌یک ژ تابه‌ته‌ندی‌ن گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان ئه‌و، کو ر‌سته‌یه‌که کورت‌ه، ژ‌چه‌ند په‌ی‌فه‌کان پ‌یک ده‌ی‌ت، واتایه‌که به‌رف‌ره‌هه بخو‌فه د‌گری‌ت.

- ر‌است‌گۆ‌ی، چون‌کی گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان نو‌ب‌نه‌ری‌یا سه‌روه‌به‌ری کومه‌لایه‌تی و ده‌روونی‌ی خه‌ل‌کی دک‌ه‌ت. ژ‌ی‌انی‌ی ر‌است‌ی‌فه گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان ر‌ۆله‌ک‌ی باش د‌ی‌ته د هه‌می سه‌رده‌مان‌دا، ل‌ی ئه‌ف‌رو ب بو‌چوونا مه‌هه‌می گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان هه‌تا وی ر‌اده‌ی جه‌ی‌ی خو‌ی‌ی باش ناگ‌رن، ئه‌فه‌ژی بو وان گو‌هۆ‌ری‌نی‌ن د ن‌اف ج‌ف‌اکیدا په‌یدا بووین د‌ز‌فر‌یت.

- تابه‌ته‌ندی‌یا کورد‌کر‌نی‌ی ب گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان‌فه دیاره، ک‌ی‌م ئاخ‌فت‌ن ده‌بر‌ی‌نی‌ی ژ گه‌له‌ک‌ێ دک‌ه‌ت، کو پ‌یکه‌تایه‌ ژ ک‌ی‌م په‌ی‌فا و گه‌له‌ک ده‌بر‌ی‌نی‌ی، له‌ورا ئاخ‌فت‌ن‌که‌ر م‌ف‌ای ژ گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان وه‌ر‌د‌گری‌ت و په‌نای‌ی بو د‌به‌ت و خو‌ ژ ز‌ی‌ده ب‌ی‌ژ‌ی‌ی قورت‌ال دک‌ه‌ت.

- ب په‌نگه‌ک‌ێ گشتی گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان د ر‌ی‌تم‌دارن، ئانکو ئه‌ف ر‌ی‌تمه‌ د‌ب‌نه ئه‌گه‌ری‌ی دیار‌کر‌نا گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان و جودا‌کر‌نا وان ژ ئاخ‌فت‌نا ر‌ۆژانه، «له‌ورا سه‌ره‌رای کورت‌یا گۆت‌ن‌ی‌ن پ‌ش‌ی‌یان توخ‌می‌ن (هه‌فسه‌روای‌ی) ت‌ی‌دا دیاره ئه‌فه د‌ب‌ته ه‌وکاره‌ک بو دیار‌کر‌نا ه‌ی‌زا و‌ی‌ا ر‌ی‌تم‌ی، چون‌کی هندی ئاخ‌فت‌ن یاکورت بی‌ت پ‌تر ر‌ی‌تماو‌ی دیار‌د‌ب‌یت» (قط، ۲۰۰۹، ۱۱۴).

- گوت‌ن‌ی‌ن مه‌زنان گه‌له‌ک جار‌ان «بو‌پ‌ته‌و‌کرد‌نی قسه‌ش

ژ	په نندین پیشیان	لاپه ره	په یفا ئاماژه کری
١	ئه ز دبیژم نیره تو دبیژی ب دۆشه!	٦	نیر
٢	به رخێ نیر هه ر بو کیری یه	٤٠	نیر
٤	کیرقوشکا نیر و مێ خورتهک ژ ئیک باشقه دکت!	٢٣٥	نیر و مێ

٢-٢ - بوارێ ئه ندامین له شی: بکارهینانا هه ر ئه ندامه کێ له شی دچیته د ناف بوارین واتایدا، ئه و په یقین گریڤدای هه ر ئه ندامه کێ له شی، د ناف گوڤتین پیشیاندا تا راده یه کێ باش به حس لئ هاتینه کرن، ئه و ئه ندامه ژێ پیک دهین ژ: (دهست، چاف، سه ر، پی و گوه... هتد)ان. ههروه کو ل خواری دیاردبیت:

ژ	په نندین پیشیان	لاپه ره	په یفا ئاماژه کری
١	ئه فه نه گوپی حه نه کانه	٧	گوپ (واته گوه).
٢	ئه وئ تلپا خوه بیخت گوهئ خوه دزانت کا وئ چی بیژت؟!	١٣	تل، گوه
٣	ئیشا تلیئ ئیشا لاشی هه مین	١٣	تل
٤	ئاھین فی دهستی نامین ل فی دهستی	١٤	دهست، دهست
٥	ئاقل تاجهک زێرینه به لئ ل سه رئ هه می که سئ نینه.	١٥	ئاقل، سه ر
٦	ب دهستا بده ولنگا پئ ب که فه!	٣٢	دهست، لنگ
٧	بوچی نه حه قئ خوه ل سه ر که فا دهستئ خوه دبیت؟!	٣٣	دهست
٨	به لایئ نه وه نه وه، ده ما تو هاتی ل سه ر سه را وهه ردو چافا	٣٩	سه ر، چاف
٩	به لئ چافین ره ش و به له ک من ژته را کل دانه	٤١	چافین
١٠	بیانی بدئ گوشتئ رانی وئ ل سه ر ته دا بیت پو شمانی	٤٥	ران
١١	بلا شیر پشته مروف بشکینت نه رویقی ده قئ مروف بالیست!	٤٦	پشت، دهف
١٢	پشتی طری قوین مچاندن پئ نه قئیت	٥١	قوین
١٣	تشتا نه ب سه رفه وه ی قوینا زده رفه	٦٧	قوین
١٤	چاف ل ده ریا خوه لی ل سه ریا!	٧٣	چاف، سه ر

به کار ئه هینریت «(ئیراهیم، ٢٠٠٨، ٧)، ژ به ر کو گه له ک جارن داکو ئاخفتنکه ر باوه ریئ بو گوهداری دروستکه ت په نایئ دبه ته به ر گوڤتین پیشیان و ئه فه ژێ جو ره هیزه کێ دده ته ئاخفتنا وی.

٢: پشکا دووین: دهستیشانکرنا بوارین واتایی د گوڤتین پیشیاندا

وه کی به ری نوکه مه ئاماژه پیدای، کو خواندن و دروستکرنا هه ر بواره کێ واتایی ژ زارافین سه ره به خو د پیکهاتا خو یا زمانیدا، کاره کێ ئاسان نینه و د سروشتی هه می فه ره نه نگاندا په یف ل ناف بواره کێ دهستیشانکری دهیته دیتن. دیسان دهستیشانکرنا هه می بوارن د ناف هه ر بابه ته کێ داهه بیت، کاره کێ ئاسان نینه، چونکی د ناف هه ر بابه ته کیدا هژماره کا زورا بوارن دهیته دیتن، داکو فه کو لپانا مه یا سنوراداربیت و گه له ک دریز نه بیت مه ب تنئ ئه ف بواره وه رگرتینه ئه وژی: بوارین (په گه زی، ئه ندامین له شی، وه رزین سالیئ، ئه ندامین خیزانیئ، پروهک، گیانه وه ر، خواری و فه خواری، په نگ، ده م، ژێ). ل خواری دئ هه ول دهین هه ر په نده کا بچیته ل ناف ئه وان بوارین مه دهستیشانکرین د خسته یه کێ تابه تدا دیار بکه ین، کا هه ر ئیک ژ ئه وان بوارن؛ چه ند گوڤتین پیشیان ل سه ر وی بوا ری هاتینه. ژ هه ژیه بیژین، کو ئه ف په ندين مه دهستیشانکرین مه ژ په رتووکا (مشتاخا چیا ژ گوڤتین پیشیان) وه رگرتینه، پشتی دهستیشانکرنا ئه وان بوارن و دیارکرنا هه ر په نده کێ ل سه ر ئه وان، دئ ریزه یا ئه وان یا سه دی دهینه دیارکرن، کا ئایا هه ر بواره کێ واتایی ریزه یا ئه وان یا سه دی چه نده و کیژ ژ هه میمان پتر و کیژ ژ هه میمان کیتر ژ ئه وان بوارین مه دهستیشانکرین هاتینه بکارهینان.

٢-١ - بوارێ په گه زی: په گه ز بریتیه ژ بکارهینانا جوړی په گه زی، ئه فچا چ نیر یان مئ بیت و دبیته بواره کێ گرنگ د ناف گوڤتین پیشیاندا، ههروه کو د ئه فان نهوونه یین ل خواری دیار دبیت:

ژ	گوڤتین پێشیان	لاپه ره	په یقا ئاماژه کری
١	ئه و ساله به لئ نه ئه و بهاره	١٠	بهار
٢	بهار ب کولیکن چێنا بیت	٤٣	بهار
٣	دو پیشک تو زفستانن نه دیاری؟! گوت پانه هافینن من گه له ک روی ل با هه وه هه یه	١٠٧	زفستان، هافین
٤	دلئ خواهش هه ر لئ بهاره	١١٣	بهاره
٥	هافینا میر شه ره فه!	٢٩٥	هافین

٢-٤ بواری خیزانن: بواری خیزانن بواره کئ گرنگه د نافع گوڤتین پێشیاندا، کو پێکدهین ژ: (باب، ده یک، خوشک، برا، مام، ژن... هتد) ههروه کو د ئه فان ئه ووتین ل خواری دیاردبیت:

ژ	گوڤتین پێشیان	لاپه ره	په یقا ئاماژه کری
١	ئه ز هۆ دکم دم رت ئه ز هۆ دکم باب دم رت!	١١	باب
٢	ئه ز دبێژم برا تو دبێژی کریف!	١١	برا
٣	ئه و مال خراب بیت ئه و ژن تیدا بیت مالخوئی	١١	ژن
٤	ئاقلئ کوری سه تئ بری	١٥	کور
٥	ئه گه ر ئه ز بیم که چ- که چ- ئه ز دزانم کا ئه زئ دوخینا خوه چه ند جارا گرئ بدم؟	١٧	که چ، که چ
٦	ئ ر ک من ل کویدا و بابئ ل کویدا!؟	١٩	باب
٧	تیکئ دانی ژنا خوه، گوت تو چما ساله کدی ناچی که ره نگا	٢٠	ژن
٨	برایه ک دین و تیک هشیار دان مویه کئ نه فه تاندن!	٢٧	برایه ک
٩	بی مه سه لا خال و خوهارزئ	٣٠	خال، خوهارزئ
١٠	برایئ نه ژماکن نابت پسئ میلاکن	٣٦	برا، ماک، پسئ
١١	برا برایه بازار جودابه	٣٦	برا، برا
١٢	بئ مپه ره کئ نه چه دیوانا مپه ره کئ	٤٥	مپه ره ک
١٣	ب منن منن ده رناکه فت ژبه ر حوکمئ ژنئ	٤٦	ژن
١٤	پسمامئ ژدوتمامئ شه رم کر مال ما بئ زارو ک	٥٤	پسمام، دوتمام
١٥	دئ بی ژناب باب ژخوه بی زر باب	١٢١	ژن باب، باب، زر باب
١٦	دا تو بزانی ده و برایئ ماصتیه!	١٢٢	برا

١٥	حه تا که فا ده ستی ره ش نه بت طاما ده فی خواهش نابت	٧٨	ده ست، ده ف
١٦	حه تا ل سه ر ده ستا نه گه ری قه درئ لنگا زانئ!	٨٠	ده ست، لنگ
١٧	حه چی هه رت ماصیا قوینا وی وی شل ببت	٨٧	قوین
١٨	خودئ فیعلا ماری دزانت له وما ده ست و پئ کر نه دزک دا	٩٥	ده ست و پئ، زک
١٩	ده ستئ ل سه ر گوژه کئ یه!	١٠٢	ده ست، گوژه ک
٢٠	ده ستئ ل بن به ریدایه! بکیشی وی مه رت نه کیشی وی بسه لخت	١٠٤	ده ست
٢١	دل دلا ده ببت	١٠٩	دل، دل
٢٢	ده ستئ تنئ نه چت ل سه ر خواریئ	١١٠	ده ست
٢٣	ده ستئ تنئ ده نگ ژئ نایئ	١١٠	ده ست
٢٤	ده ستئ ره حه ت ل سه ر زکئ برچییه	١١١	ده ست، زک
٢٥	دلئ خواهش هه ر لئ بهاره	١١٣	دل
٢٦	ده فئ رو یقی نه دگه ا تری گوت ئه ف تر پئ هه طر شه!	١١٤	ده ف
٢٧	ده ست ده ستا ناس دکه ت	١٢٣	ده ست، ده ست
٢٨	دو زه به ش - شفتی - ب ده سه ته کئ نایئ گرتن!	١٢٣	ده سه ته ک
٢٩	سه رئ نه ئیشت نه حه وچه یه گرئ بدی	١٩٨	سه ر
٣٠	شوغل شپه ره به لئ گا فا مرو ف ده ست ئا فیتئ دبت رو یقی	٢٠٥	ده ست
٣١	طه یر ب چه نگا دفرن و می ر ب می را دخورن	٢١٧	چه نگ
٣٢	عه زمانئ درئ به لا سه رئ خو یئ خوه یه	٢٢٠	عه زمان، سه ر
٣٣	قوینا ره ش و سپی وی ل به ر بو ر ژئک دیار ببن	٢٢٥	قوین
٣٤	گرئکا خوه ب ده ستئ فه نه کی که س ژ ته را فه نا که ت	٢٣٤	ده ست
٣٥	که س وه ک ده ستئ ته زانئ کویدا ته د خوه رت!؟	٢٤٠	ده ست
٣٦	ل زکئ وی ددا دگوت: ئای پشئا منو	٢٦٢	زک، پشت

٢-٣ بواری وه رزین سالی: وه رزین سالی پیک ده یئ ژ (بهار، پایز، هافین و زفستان) د نافع ئه فان گوڤتین پێشیاندا دیار دبن، ههروه کو ل خواری دیاردبیت:

١٧	تیتزکین شیرا شیرن	٧٠	شیر، شیر
١٨	چیلهک ریخۆ گارانە کێ دلەوتینت	٧٢	چیلهک
١٩	چویک ل پزینی چیتره ژ بهرانی بهرویی	٧٥	چویک، بهران
٢٠	حه چی هه رت ماصیا قوینا وی وی شل ببت	٨٧	ماصی
٢١	حه فتیار و ل بهر چاڤا دیارو!	٩١	حه فتیار
٢٢	خودی فیعلا ماری دزانت ژ لهوما دهست وپین کرنه دزک دا	٩٥	مار
٢٣	خه تا خوههر ژین گایین پیره!	٩٦	گا
٢٤	دویشک تو زفستانن نه دیاری؟! گوت پانه هافینن من گه لهک روی ل با ههوه ههیه	١٠٧	دویشک
٢٥	دهفتی رویفی نه دگها تری گوت ئەف تری هه طرشه!	١١٤	رویفی
٢٦	دنیا هه می نه یاری کهوی یه کهو ژی نه یاری خوهیه!	١٢٣	کهو، کهو
٢٧	رویفی نه دچۆ دکونیه هه ژک ب سهری دویشی خوهفه کر!	١٢٦	رویفی
٢٨	رویڤینی فه لتینوک نا کهفت تو ته لها	١٢٧	رویفی
٢٩	سهری دۆ بهرانا ل دیزه کێ ناین که لاندن!	١٩٤	بهران
٣٠	سفۆری و بهر و منی خوه!	١٩٦	سفوره
٣١	شیر شیره چ ژنه چ میره؟	٢٠٢	شیر، شیر
٣٢	شوغل شیره به لئ گاڤا مروڤ دهست ئاقیتتی دبت رویفی	٢٠٥	شیر
٣٣	صهیی مروڤ ددت ب خاتری خوهیی	٢٠٩	صه
٣٤	صه به ژ قهومی خوه به	٢١٢	صه
٣٥	طرس مه رگی رویفی یه!	٢١٤	رویفی
٣٦	طاژی دبیژت یا الله و کیر قۆشک ژی دبیژت یا الله	٢١٧	طاژی
٣٧	طهیر ب چه نگا دفرن و میتر ب میتر دخورن	٢١٧	طهیر
٣٨	عه جه لی بزنی تن دجت نانن شقین دخت	٢٢٠	بزن
٣٩	کهوین لیساندی وه کی که لاندی	٢٣٢	کهو
٤٠	هنگی دیک میر بت و گاژی گزیر بت میغانا ل ده ری مالا خوه نابینن!؟	٣٠١	دیک، گاژی
٤١	کهری کورتان ژی دمینت وزه لامی تاف ژی دمینت	٣٣٣	کهر
٤٢	گا دمتر چه رم دمینت میتر دمتر ناف دمینت	٣٣٣	گا
٤٣	که ری پر بیژا گورگا خوار	٣٣٣	کهر، گورگ
٤٤	که رو نه مره هه تا قیفا هشین ببت!	٣٣٣	کهر

١٧	ژن ژی هه نه ژنکوک ژی هه نه!	١٣٨	ژن، ژنکوک
١٨	ژنا بئ حهیا وهک گرارا بئ خووی یه	١٩٢	ژن
١٩	شیر شیره چ ژنه و چ میره؟	٢٠٢	ژن، میتر
٢٠	صه د سال و سه ته تک. سه ته تک و صه د سال گوت راسته، گوت پشتی دۆ کورو و کچه کێ!	٢١٠	کورو و کچهک
٢١	طهیر ب چه نگا دفرن و میتر ب میتر دخورن	٢١٧	میتر، میتر

٢-٥ بوارنی گیانه وهه ران: بکارهینانا نافین گیانه وهه ران د ناف گوتنن پشیماندا، تا رادده یه کێ باش هاتیه بکارهینان و گه لهک گرنگی ب ئەفی بوارنی هاتییه دان بو مه ره مین جودا جودا هاتییه بکارهینان، بو موونه: (هه رچ، کهو، سه، گولک... هتد). هه ره وه کو ل خوارنی دیار:

ژ	گوتنن پشیمان	لاپه ره	په یفا ئامازه کری
١	ئه ووی ده فا حیشترا بکرت دفت سهر ده را خانینی خوه بلند بکت	٤	حیشت
٢	ئه ف نه جهی ده وارا ئیک سمه	٥	دهوار
٣	ئه ز دبیژم فه هه رچ تو دبیژی فه ده وس!	١١	هه رچ
٤	ئه ز نه کهوین داقین ته مه	١٤	کهوین
٥	ئاگری گرته مالا ئیک شه وتی یین دی گوت: تو خودی نه فه مرینه دا کهووی خوه ببریژم	١٥	کهو
٦	به حر ب دهفتی صه نا له وتت	٣٤	صه
٧	به رخن ئیر هه ر بو کیری یه	٤٠	به رخ
٨	بلویلا ل بهر گا یه!	٤٠	گا
٩	بار ناچت ل بهر کهری کهر دچت ل بهر باری	٤١	کهر، کهر
١٠	بلا مروڤ دیک روژه کێ بت نه مریشکا سئ سالا بت!؟	٤٢	دیک، مریشک
١١	ب خه بهر دانا نه رم مار ژ کونن تن ده ر	٤٣	مار
١٢	بزن بزنه مه خه لی خوه یی سه ته کێ ب ده ست وپی خوه خوه ش دکت	٤٣	بزن، بزن
١٣	بلا شیر پشتا مروڤ بشکنت نه رویفی دهفتی مروڤ بالیست!	٤٦	شیر، رویفی
١٤	بزنا کۆل هی بی دانین شو ر	٤٨	بزن
١٥	بویک ل سه ر پشتا هه سی یه هیژ که س نزا کا قسه تئ کیه!؟	٤٨	هه سپ
١٦	پارییه ک خوه ش هیژایه گا یه ک ره ش	٥٢	گا یه ک

تری	۱۱۴	دهفنی ڕووی نەدگهاتری گوت ئەف تر یێ هه طر شه!	۸
دهو - ماصت	۱۰۷	دهوئی جهرباندی چیتره ژ ماصتی نه جهرباندی	۹
دهو - ماصت	۱۲۲	دا تو بزانی دهو برایی ماصتیه!	۱۰
زه بهش - شفتی	۱۲۳	دۆ زه بهش - شفتی - ب دهسته کن نایین گرتن!	۱۱
نانی گهنم	۱۳۶	ژ نانی گهنم رازکی پویلابی دقیت	۱۲
کوتلک	۲۳۵	کوتلکا من ژێ ژ بهرفوؤ پرا	۱۳
گرارا	۲۴۶	گرارا رهحن ژ کیم دانی یه	۱۴
هنگفین	۲۸۸	هن هنگفینی دخون میس ب ههنا فهدهت	۱۵
نانی جههی	۲۸۴	نانی جههی دخوت طریت پیلای دکت	۱۶
خیار	۲۹۶	هندی خیاره ژ تینکی دیاره	۱۷
هژیر	۲۹۶	ههمی چویچکا هژیر خواربان؟ چ بوؤ خوهدییا نه دمان	۱۸

۲-۸ **بوارێ رهنگان:** بواری رهنگان د نای گۆتین
پیشیاندا بهرهر پتر رهنگین (رهش، سپی، شین، سور و
زهر) هاتینه بکارهینان چ ههروهیهی دهربارهی رهنگین دی
ل پیش چافین مه نه کهفتن، ههروهکو ل خواری دیاردییت:

ژ	گۆتین پیشیان	لاپه ره	په یفا ئامازه کری
۱	ئهوئی دخوازت ڕویهک ره شه ئهوئی نه دت ههردوؤ ڕوی ره شن	۲۵	رهش، رهش
۲	به حرا شینه و ئاف تی نینه!	۳۴	شین
۳	پارییهک خوهش هیزایه گایهک رهش	۵۲	رهش
۴	پار مردی پیرار مردی کفن زهردی ژنوی ئیصال دبیزن شردی بردی!؟	۵۳	زهرد
۵	حه تا کهفا دهستی رهش نه بت طاما دهفی خوهش نابت	۷۸	رهش
۶	رویی رهش نه ههوجهیه ته نیی لی بدی!	۱۲۷	رهش
۷	شوؤ رهش کر دل خوهیی خوهش کر	۲۰۴	رهش
۸	صور کر زهر کر هه دا ب ههقی خوه	۲۱۰	صور - زهر
۹	قوینا رهش و سپی وئی ل بهر بوؤ ژیک دیار بین	۲۲۵	رهش و سپی
۱۰	ههر کهزی زهرهک سمبیل صورهک ل به ره	۲۸۶	زهر - صور

کتک نه ل ماله نافی مشک عه بدله رحمانه	۳۳۹	کتک، مشک	۴۵
هرچ و گوڤه ند، ڕووی و سه یران!؟	۲۸۸	هرچ، ڕووی	۴۶
نه کهری منه و نه گایی تهیه	۲۸۲	کهر، گا	۴۷

۲-۶ **بوارێ ڕووهکان:** بکارهینانا نایین ڕووهکانژی د نای
گۆتین پیشیاندا د پهرتووکا مشتاخا چیادا تا رادهیهکی
دیاردبن، بوؤ ههروه (دار، گول، بهلگ، قورم،... هتد) ئەف
بواره د ئەفان ههروهیهی ل خواری دیاردبن:

ژ	گۆتین پیشیان	لاپه ره	په یفا ئامازه کری
۱	ئاف ل گولادا مین توئی گهنی بت	۱۸	گول
۲	ئاگری ب دارین هویر هلهکه	۱۹	دار
۳	ئاگر ل قورما دمیت	۱۹	قورم
۴	دار نینه با لی نه دت!	۱۱۵	دار
۵	قورمی داری نه ژ داری بت زهوالا داری نینه	۳۳۳	قورمی داری، دار، دار
۶	گیا ل سه ره پنی خوه هشین دبت	۲۴۶	گیا
۷	کهرو نه مره هه تا قیشار هشین بت!	۳۲۳	قیشار

۲-۷ **بوارێ خوارن و فه خوارن:** مه بهستا مه ژ ئەفی
بورای ئەفهیه ئه و تشتین دهینه خوارن و فه خوارن د
نای گۆتین پیشیاندا تا رادهیهکی هاتینه بکارهینان بوؤ
ههروه: (گوشت، ئاف، نان، گرار، دوشاف... هتد)، مه د
ئەفی بواریدا هه ره جوهره کی خوارن و فه خوارن و فیقی
کرینه د بن ئەفی بواریدا، ههروهکو ل خواری دیاردییت:

ژ	گۆتین پیشیان	لاپه ره	په یفا ئامازه کری
۱	ئه ز د زانم ئاف ل سه ره چرا دچت به لی نابیزم	۱	ئاف
۲	ئه ز گوشت ناخوم به لی ئەزی نانی خوه ب ئافکی بخوم	۲۴	گوشت، نان، ئافک
۳	به حرا شینه و ئاف تی نینه!	۳۴	ئاف
۴	بیه خوئییا هه می گرارا	۴۳	خوئی و گرار
۵	بیانی بدی گوشتی رانی وئی ل سه ره ته دا بی پشمانی	۴۵	گوشت
۶	ب بیهنا فره ه بیسویه دبت دوشاف	۵۰	بیسویه، دوشاف
۷	تیر نه دخوار نان و ژاژی رادکرن توله و طازی!	۶۳	نان و ژاژی

۷	پسمامی ژدوتھامی شەرم کر مال ما بێ زارۆک	۵۴	زارۆک
۸	پیر خبیر کەر بت ئیڤارین ئینا زەحفن	۵۵	پیر
۹	تە دەربەک دانی و ئیک مەزن تر هلائی تە کار نانی	۵۶	مەزن
۱۰	خوێ مەزن نەکە دا تۆ نەشکێ!	۹۲	مەزن
۱۱	گوتنێن مەزنا نەقشین ل بەرانه	۲۴۸	مەزن
۱۲	ل ڕیا هەرە بلا دویر بت، ل بۆریا هەرە بلا کویر بت، کە چا بینە بلا پیر بت	۲۵۰	پیر
۱۳	لەیزتن ل گایی پیر نایی	۲۵۷	پیر
۱۴	نە پیری قەنج کر ب ئاگریڤه میزت و نە ئاگری قەنج کر پیر صۆت	۲۸۵	پیر

هەژێ ئاماژەکرتییە، کو ژ ئەوان هەر (۱۰) بوارین مە د فەکۆلینا خوودا بکارهینان، نیزیکی (۱۷۱) گۆتین پشیمان دەربارە ئهوان بواران هاتینه بکارهینان. پێژەیا سەدی یا بکارهینانا ئەڤان بواران هەرۆهکی د ئەڤی ئامارا ل خواری یا پێژەیا سەدیدا بۆ مە دیار دبیت، کو بواری گیانەوهران ژ هەمی بواران پتر هاتییه بکارهینان ئەوژی (۴۷) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا سەدییا ئەوان دبیتە (۲۸٪). پاشان بواری ئەندامین لەشی دەین ئەوژی (۳۶) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا ئەوان یا سەدی دبیتە (۲۲٪). پاشان بواری خیزانی دەین ئەوژی (۲۱) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا سەدییا ئەوان دبیتە (۱۳٪). پاشان بواری خوارن و فەخوارنی دەین ئەوژی (۱۸) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا سەدییا ئەوان دبیتە (۱۱٪). پاشان بواری ژێ (عمر)ی دەین ئەوژی (۱۴) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا سەدییا ئەوان دبیتە (۸٪). پاشان بواری پەنگان دەین ئەوژی (۱۰) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا سەدییا ئەوان دبیتە (۶٪). پاشان بواری دەمی دەین ئەوژی (۹) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا سەدییا ئەوان دبیتە (۵٪). پاشان بواری پوهکان دەین ئەوژی (۷) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا سەدییا ئەوان دبیتە (۴٪). پاشان بواری وەرژین سالی دەین ئەوژی (۵) جارن هاتییه بکارهینان، پێژەیا سەدییا ئەوان دبیتە (۳٪). پاشان بواری پەگەزی دەین ئەوژی (۳) جارن هاتییه بکارهینان، ئەڤه دبیتە کیمترین بوار د گۆتین پشیماندا هاتییه بکار

۹-۲ بوارێ دەمی: ئاماژەپیکرن ب دەمان د نافی گۆتین پشیماندا هەرۆهکو بوارین دیت هاتینه بکارهینان، بۆ نوونه: (رۆژ، شەف، ئیڤار، سال، پار...هتد)، هەرۆهکو ل خواری دیاردبیت:

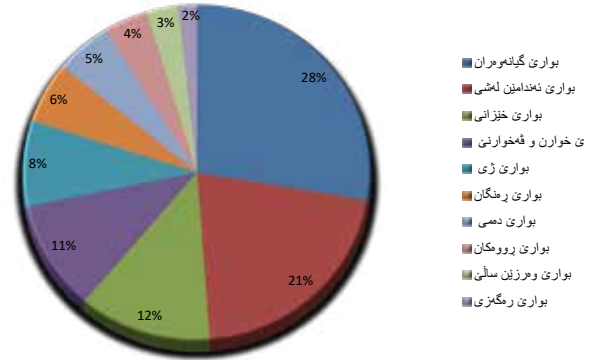
ژ	گۆتین پشیمان	لاپەرە	په یفا ئاماژەکری
۱	ئەو ساله بەلێ نە ئەو بهاره	۱۰	بهار، سال
۲	ب رۆژی پوناھیی ل بەر من نە ئیخه	۳۴	رۆژ
۳	پار مردی پیرار مردی کفن زەردی ژنوی ئیصال دبیتن شردی بردی؟! پار، پیرار، ئیصال	۵۳	
۴	په هلهوان ب رۆژه کێ ناچت ل سەر شهلیتی	۵۴	رۆژهک
۵	شهڤا طاری ل ئیڤاری دیاره	۲۰۸	شەف، ئیڤاری
۶	صەد سال و سەتەتەک. سەتەتەک و صەد سال گوت راسته، گۆت پستی دۆ کورو و کچه کێ!	۲۱۰	سال، سەتەتەک
۷	فەقیر و ژار وەکی پار و پیرار	۲۲۲	پار و پیرار
۸	گوتنا صبا و ئیڤارا نابت ئیک	۲۴۶	صبا و ئیڤارا
۹	هوستا نەچار وەرە بنڤه وەکی هەرچار شەف یەکە و دەرگەه هەزار	۲۹۶	شەف
۱۰	خوێ مەزن نەکە دا تۆ نەشکێ!	۹۲	مەزن
۱۱	گوتنێن مەزنا نەقشین ل بەرانه	۲۴۸	مەزن
۱۲	ل ڕیا هەرە بلا دویر بت، ل بۆریا هەرە بلا کویر بت، کە چا بینە بلا پیر بت	۲۵۰	پیر
۱۳	لەیزتن ل گایی پیر نایی	۲۵۷	پیر
۱۴	نە پیری قەنج کر ب ئاگریڤه میزت و نە ئاگری قەنج کر پیر صۆت	۲۸۵	پیر

۱۰-۲ بوارێ ژێ (عمر): بواری ژێ د نافی گۆتین پشیماندا ئاماژە ب ناڤین: (پیر، مەزن، زاروک) ان هاتییه کرن، هەرۆهکو ل خواری دیاردبیت:

ژ	گۆتین پشیمان	لاپەرە	په یفا ئاماژەکری
۱	پیر بکه وژییر نەکە	۵۰	پیر
۲	پیرا شامی تباي عامی	۵۲	پیر
۳	پیری طر کری یه وپیر نەرازی یه!!	۵۲	پیر
۴	پارین مەزن گورە درینە	۵۳	مەزن
۵	پیری باوهر نەدکر شوی بکت دەما شوی کر دەعوا مەر و هشتیکا کر	۵۴	پیر
۶	پیر ب گانکێ قەحب نابت	۵۴	پیر

ھىنان، كو رېژەيا سەدىيا ئەوان دىتە (۲٪). ھەرەكى د ئەقى وئەيى ل خوارى دياردبىت:

وئەيىن ژمارە (1) رېژىدىا بكارھىنانا بوارىن واتايى

ئەنجام

پىشتى كو ئەف قەكۆلپنە ب دوماھى ھاتى، ئەم گەھشىنە ئەقان ئەنجامىن ل خوارى:

۱- گۆتتىن پىشيان گىنگىھە كا مەزن ل گەل ھەمى بىياقتىن ژيانى ھەيە، ھەر وەكى پەرورەدە كىرن، ئاراستە كىرنا چقاكى، دابونەرىت، ديار كىرنا دىرۆكا مللەتان و سەر بۇر... ھتە، گۆتتىن پىشيان دىنە ژىدەرە كى باش بۇ دەولە مەندىكرنا شارستانىيا مللەتان، دىسان گۆتتىن پىشيان وەكى گەلەك بابەتتىن دى يىن ئەدەبى پەيوەندى ب بابەتتىن زمانىقە ھەيە، كو ب رىيا ئەوان ئەم دىشىن قەكۆلپنە ئەنجام بدەين ھەرەكى د ئەقى قەكۆلپنىدا چەندىن بوارىن واتاي د نەف قان پەنداندا ھاتىنە دەستىشان كىرن.

۲- بۇرە گىانە وەران د نەف گۆتتىن پىشياندا ژ ھەمى بواران پتر، ئەوژى (۴۷) جاران ھاتىيە بكارھىنان، رېژەيا سەدىيا ئەوان دىتە (۲۸٪). ئەفەژى ئەوئى چەندى بۇ مە دياردكەت، كو گۆتتىن پىشيان گىنگىھە كا مەزن داىە بۇرە گىانە وەران و بكارھىنانا ئەقى بۇرە بۇ مەرەمىن جودا جودا د نەف گۆتتىن پىشياندا ھاتىيە بكارھىنان. ئەفجەچ بۇ مەرەما وئى يا فەرەنگى يان يا مەجەزى ھاتىتە بكارھىنان.

۳- بۇرە رەگەزى ھەندى بەر ب چاقتىن مە كەقتىن، كىمترىن جاران د ئەقى پەرتووكىدا ھاتىيە بكارھىنان ئەوژى (۴) جاران، كو رېژەيا سەدىيا ئەوان دىتە (۲٪).

وەكو يا ديار رېژەيە كا كىم ئەف بۇرە د نەف ئەقى پەرتووكىدا ھاتىيە بكارھىنان.

۴- د نەف ھەر بۇرە كى واتايدا ب تايەتسى د گۆتتىن پىشياندا، پتر گىنگى ب ھەندەك پەيشان د نەف ئىك بواردا ھاتىيە دان، بۇ ئمۇنە: بۇرە رەگەزى پەيشا (نېر) نىزىكى (۵) جاران ھاتىيە بكارھىنان. بۇرە ئەندامىن لەشى پەيشا (دەست) نىزىكى (۱۸) جاران ھاتىيە بكارھىنان. بۇرە وەرزىن سالى پەيشا (بەار) نىزىكى (۳) جاران ھاتىيە بكارھىنان. بۇرە خىزانى پەيشا (ژن) نىزىكى (۷) جاران ھاتىيە بكارھىنان. بۇرە گىانە وەران پەيشىن (كەر، شىر) نىزىكى (۶) جاران ھاتىيە بكارھىنان. بۇرە رۇمىكان پەيشا (دار) نىزىكى (۴) جاران ھاتىيە بكارھىنان. بۇرە خوارىن و قەخوارىن پەيشا (نان) نىزىكى (۴) جاران ھاتىيە بكارھىنان.

بۇرە رەنگان رەنگى (رەش) نىزىكى (۷) جاران ھاتىيە بكارھىنان. بۇرە دەمى پەيشا (سال) نىزىكى (۳) جاران ھاتىيە بكارھىنان. بۇرە زى پەيشا (پىر) نىزىكى (۹) جاران ھاتىيە بكارھىنان. ئەفە بۇ مە وئى چەندى دياردكەتن، كو د نەف ھەر بۇرە كىدا ھەندەك پەيىف ژ ھەندەك پەيىقن دىتر د نەف ھەمان بواردا گىنگىترن ھەرەكى ئەوان پەيىقن مە ل سەرى ئامازە پىداين، كو د نەف بوارىن خۇدا ژ ھەمى پەيشان پتر ھاتىنە بكارھىنان.

۵- زىدەبارى ئەوان بوارىن واتايى ئەوئىن مە د قەكۆلپنا خۇدا بكارھىنانىن؛ چەندىن بوارىن دىترژى ھاتىنە بكارھىنان و د نەف گۆتتىن پىشياندا ھژمارە كا زۇر ژ بوارىن واتايى ھاتىنە بكارھىنان. بەلى داكو قەكۆلپنا مە گەلەك دىرژ نەبىتن مە ب تى پەنا برىيە بەر ئەقان بواران ئەوژى: (رەگەزى، ئەندامىن لەشى، وەرزىن سالى، ئەندامىن خىزانى، رۇمىكان، گىانە وەر، خوارىن و قەخوارىن، رەنگ، دەم، ژى).

لیستا ژێدهران

ژێدهر ب زمانێ کوردی

أ- پهرتووک

- ١- ئیبراهیم، شوکریه رهسول: ئه دهه بی فولکلوری کوردی، چاپا ئیکتی، چاپخانه ی موکریان، ههولێر، ٢٠٠٨.
- ٢- ئیبراهیم، شوکریه رهسول: تهقی، جلال، پهندی پێشینیان و قسه ی نهستهقی کوردی، له چاپکراوه کانی گشتی رۆشنییری و لاوان، ١٩٨٤.
- ٣- خانکی، کوفان: گوتهین مه زنان د هوزانیین جه گه رخوینییدا، چاپخانا ئازادی، چاپا ئیکتی، دهوک، ٢٠٠٨.
- ٤- خه زنه دار، مارف: کوردی تورکمانستان - مێژوو - ئه نتۆگرافیا - ئه دهه ب - چاپخانه ی وهزاره تی رۆشه نییری، ههولێر، ٢٠٠٣.
- ٥- دێر شهوی، مه لا مه حموودئ: مشتاخا چیا ژ گوتهین پێشیا، چاپا ئیکتی، چاپخانه یا شه فیک، به غداد، ١٩٨٠.
- ٦- ره سهوول، عیزه دین مسته فا: لیکولینه وه ی ئه دهه بی فولکلوری کوردی، چاپخانه ی دار الجاحظ، به غداد، ١٩٧٠.
- ٧- سه جادی، علاء الدین: مێژوو ی ئه دهه بی کوردی، چاپخانه ی معارف، ١٩٥٢.
- ٨- شاره زا، که ریم: پهندی پێشینیان له شیعی کوردیدا، چاپخانه ی کوری زانیاری کورد، به غدا، ١٩٧٦.
- ٩- لیژنه ی ئه دهه ب: له کۆری زانیاری کوردستان، زاراوه ی ئه دهه بی، چاپخانه ی وهزاره تی په ره وه ره، ههولێر، ٢٠٠٦.
- ١٠- عه لی، شیرزاد سه بری: واتاسازی، چاپا ئیکتی، چاپخانا هاوار، دهوک، ٢٠١٥.
- ١١- عه لی، مه ممه د یونس: وه رگێرانی: خو شناو، نه ریمان عه بدو لآ، ده روازه به ک بو زمانه وانسی، چاپی یه که م، چاپخانه ی رۆژه لات، ههولێر، ٢٠١٠.
- ١٢- مازی، چیا: فه ره نگا گوتهین پێشینیان، وه رگێرانا: ئه فراز حسین، چاپخانه ی جه جی هاشم، ههولێر، ٢٠٠٦.
- ١٣- موکریانی، گیو: فه ره نگی مه هاباد، چاپخانه ی کوردستان، ههولێر، ١٩٦١.

ب- نامه یین ئه کادیمی

- ١٤- صدیق، خالیده: ره نگفه دانا گوتهین مه زنان د رۆخسار و نافه روکا هوزانیین نالبه نیددا، ناما ماسته ری، زانکۆ یا دهوک، ٢٠١٣.

ج- گوڤار

- ١٥- کوفلی، چنار صدیق: گوتهین مه زنان و ره نگفه دانا وان د شعریدا، گوڤارا (په یف) ژ (٢٢)، ئیکه تیا نفیسه ری کورد، دهوک، ٢٠٠٢، ١٣٤.

٢- ژێدهر ب زمانێ عه ره بی

أ- پهرتووک

- ١٦- الحجی، مسلم بن محمد: تحقیق والدراسة فیصل مفاتیح الحداد، ج ١، ط ١، منشورات جامعه قارینوس بنغازی، ١٩٩٨.
- ١٧- العزای، عقید خالد حمودی: علم الدلالة دراسة وتطبيقات، ط ١، دار العظماء، سوريا، ٢٠١٢.
- ١٨- باشا، خیرالدین شمس، معجم الامثال العربية، ج ١، ط ١، مكتبة الملك فهد الوطنية، الرياض، ٢٠٠٢.
- ١٩- صالح، أحمد رشدي، الأدب الشعبي، منشورات مكتبة النضة المصرية، القاهرة، ١٩٧١.
- ٢٠- علي، محمد محمد یونس: مقدمة في علم الدلالة والتخاطب، ط ١، دار الکتب الوطنية، بنغازی، ليبيا، ٢٠٠٤.
- ٢١- علي، محمد محمد یونس: مدخل الى اللسانيات، ط ١، دار الکتب الوطنية، بنغازی، ليبيا، ٢٠٠٤.
- ٢٢- عمر، أحمد مختار: علم الدلالة، ط ١، مكتبه دار العروبة، الكويت، ١٩٨٢.
- ٢٣- قط، مصطفى البشير: مفهوم النثر الفني و أجناسه في النقد العربي قديم، دارا البيا زوری العلمیة للنشر والتوزيع، الأردن عمان، ٢٠٠٩.
- ٢٤- لوشن، نورالهدی: مباحث في علم اللغة ومناهج البحث اللغوي، ط ١، المكتبة الجامعة الأسكندرية، ٢٠٠١.

ب- نامه یین ئه کادیمی

- ٢٥- سوالیة، الصافیة، سروطی، مروه: الحقول الدلالية في شعر أمل دنقل، رسالة ماجستير في اللغة والأدب العربي، جامعة الشهيد حمة أخضر، الوادي، الجزائر، ٢٠١٨، ٢٠١٩.

ملخص البحث

تعد نظرية الحقول الدلالية إحدى من أهم النظريات المهمة في مجال علم الدلالة، وذلك كونها لا تحدد تركيب معنى الكلمة فقط، بل تحدد تركيب معاني الكلمات الأخرى الموجودة في الجملة و يبين صلة ترابطهم مع البعض عن طريق المعنى. حيث أن معنى أي كلمة في الجملة والمقولة تتضح أكثر وتعطي معنى أكبر عندما تستخدم مع كلمات أخرى ذات صلة في سياق جملة. هذا البحث معنون باسم (الحقول الدلالية في الأقوال والأمثال المأخوذة من الكتاب المعنون (مشتاخا چيا ژ گۆتتین پيشيا)، ولكون كثرة الحقول الدلالية الموجودة والمضروبة من قبل المؤلف في الكتاب المذكور؛ الوقت وطبيعة البحث لن يساعدنا في ذكر وتحديد جميع الحقول الدلالية المذكورة في الكتاب، فلذلك قد أختصر عملنا العلمي في تحديد وتهميش قسم من الحقول الدلالية المذكورة من قبل المؤلف في الكتاب المذكور وقد شملت الحقول مايلى (الجنس، أعضاء الجسم، فصول السنة، أفراد العائلة، نباتات، الحيوانات، المأكول والمشرب، الألوان، العمر)، واننا بعد تحديد الحقول الدلالية أعلاه، حيث صنفنا وحددنا كل حقل دلالي المضروبة بيها المثل في جدول خاص بالحقل الدلالي المقصود. من الجدير بالذكر إننا في دراسة وإتمام هذا العمل قد أستفدنا من الكتاب المعنون (مشتاخا چيا ژ گۆتتین پيشيا) للمؤلف القدير (مهلا مهحمودى دیرشهوى). عزيزي القارىء الهدف الرئيسي من كتابة هذا البحث؛ هو معرفة الى أي مدى ورد الحقول الدلالية في الأقوال والأمثال الكوردية؟ وكذلك يجدر بنا المعرفة أي من الحقول الدلالية ضربت بها الأمثال بكثرة في الكتاب محدد؟ وأي من الحقول الدلالية أستعمل من قبل مؤلف الكتاب بشكل ضئيل؟ وكذلك في هذا البحث حاولنا أن نتطرق ونعرف ماهي النسبة المئوية لكل حقل مذكور والمورود في هذا البحث؟ بغض النظر الى هدفنا الرئيسي في هذا البحث حيث تتضمن كذلك أجوبة للأسئلة أعلاه، إضافة الى المقدمة والخلاصة، فإن البحث تتضمن من فصلين؛ الفصل الأول تتألف من محورين فإن الأول؛ قد خصصت لمفهوم وتاريخ وتعريف نظرية الحقول الدلالية وكذلك تشمل تحديد أنواعها، والثاني: قد خصصت لبيان مفهوم والمصطلحات وتعريف وخصائص الأقوال والأمثال، والفصل الثاني من البحث والذي هو هدف رئيسي من كتابة هذا البحث خصصت لتحديد الحقول الدلالية في الأمثال والأقوال.

مفاتيح البحث: (نظرية الحقول الدلالية، الحقول الدلالية، الحقول القاموسية، الأقوال والأمثال).

ABSTRACT

The theory of semantic fields is one of the most important theories in the field of semantics, for it does not specify the structure of the meaning of the word only, but rather it determines the structure of the meanings of other words in the sentence and shows their interdependence with each other through the meaning. The meaning of any word in the sentence and the saying becomes clearer and gives more meaning when it is used with other related words in the context of a sentence. This research is entitled "The semantic fields in the sayings and proverbs taken from the book entitled (Mishtakha Chiya Ji Gotnen Peshiya)." Because of the large number of semantic fields present and multiplied by the author in the aforementioned book, time and the nature of the research will not help us in mentioning and identifying all the semantic fields mentioned in the book. Therefore, our scientific work has been restricted to identifying and marginalizing a section of the semantic fields mentioned by the author in the aforementioned book. The fields included sex, body parts, seasons of the year, family members, plants, animals, food and drink, colours, and age. We are after defining the semantic fields above, where we classified and identified each semantic field that is multiplied by the proverb in a special table for the intended semantic field. It is worth noting that in the study and for the sake of the completion of this work, we have benefited from the book entitled (Mishtakha Chiya Ji Gotnen Peshiya) by the distinguished author, Mullah Mahmodi Diershawi. The main objective of this research is to know the extent to which the semantic fields are mentioned in Kurdish sayings and proverbs, and it is also worth knowing which of the semantic fields in which the proverbs are multiplied in abundance in the book is specific, and which of the semantic fields was used by the author of the book in a minimal way. Also, in this research, we tried to address and know what is the percentage of each mentioned field that is mentioned in this research. Regardless of our main goal in this research, as it also includes answers to the above questions, in addition to the introduction and conclusion, the research includes two chapters: the first chapter consists of two sections: the first section has been devoted to the concept, history, and definition of the theory of semantic fields, as well as defining their types. The second section has been devoted to explaining the concept, terminology, definition and characteristics of sayings and proverbs. As for the second chapter of the research, which is the main objective of writing this research, it has been devoted to defining the fields indicated in proverbs and sayings.

Keywords: semantic field theory, semantic field, lexical fields, sayings and proverbs